

„Arhitectura, scria Victor Hugo, este Marea Carte a Umanității, expresia principală a omului în diferitele sale stări de dezvoltare fie ca forță, fie ca inteligență“. Este surprinsă aici, în puține cuvinte, esența legăturii substanțiale dintre arhitectură și istorie; într-adevăr, dacă pentru epoci mai vechi urmele arheologice — printre care vestigiile arhitecturale ocupă un loc atât de însemnat — reprezintă unica sursă de informație, alcătuirile spațiale nu încetează să fie mărturii istorice de cea mai mare importanță nici după apariția documentelor scrise. Marii teoreticieni ai arhitecturii au revenit adeseori asupra acestei idei. De pildă, Le Corbusier: „Disponind de materiale proprii unei regiuni, de un mod de a construi propriu unellelor unei epoci, de un mod de gândire specific unei perioade a civilizației, arhitectura creează sisteme de organizare coerente, care constituie organisme purificate și puse la punct, entități și individualități superioare, nefalsificate, precise, exacte, comportând un joc automat de consecințe statice și estetice, producând o emoție fiziologică și spirituală de neînlocuibil. Arhitectura a lăsat de-a lungul vremii sisteme pure. Tocmai aceste sisteme constituie diferitele arhitecturi ale istoriei“. Iar în scrierile lui G. M. Cantacuzino găsim următoarea afirmație: „Arhitectura unei țări este poate cea mai exactă expresie a istoriei sale și nimic nu ne dă o intuiție mai sigură a trecutului și o mai autentică cunoștință a unei civilizații“.

Se poate spune, așadar, că arhitecții și urbanistii întilnesc istoria pe mai multe planuri, în straturi de semnificație tot mai adâncă. Mai întâi, în virtutea faptului că, în majoritatea cazurilor, operele lor nu se ridică pe loc gol, în ambianță naturală, ci în mijlocul unui oraș, al unei așezări, într-un cadru construit dat, continuând deci o istorie a locului exprimată prin zidiri, prin entități ale spațiului organizat. În aceste limite, dialogul presupune ipostaze variate, de la negarea brutală la umila imitație și de la indiferență la armonie creatoare. Evident, alegerea nu trebuie judecată în abstract, ci numai în relație cu valorile autentice pe care trecutul le înfățișează prezentului — fie că e vorba de raportarea la elementele naturale (relief, cursuri sau oglinzi de apă, vegetație, etc.), fie de elementele proprii arhitecturii (funcțiuni, structuri, coordonate stilistice, compoziție de ansamblu, desfășurări, siluetă ș.a.). Definirea și mai ales identificarea acestor valori reprezintă o operație de mare dificultate și de mare răspundere; a le neglija însă, a concepe proiectarea ca pe o creație din nimic ar fi o atitudine opusă sensului devenirii istorice, păgubitoare pentru contemporaneitate și viitorime, un gest acultural și străin adevăratului înțeles al eficienței.

Nici măcar considerat în sine, noul nu apare din neant; însuși procesul creației arhitecturale are la bază relația dialectică dintre tradiție și inovație — iar aici își află rădăcinile o a doua semnificație a întilnirii arhitecturii cu istoria. Căci fiecare casă construită astăzi conține — așa cum un organism viu rezumă în genele sale o întreagă istorie naturală — chintesența unui îndelungat proces de distilare, prefacere și sedimentare sub raport funcțional, constructiv și estetic. De o însemnată parte se bucură, din acest punct de vedere, mult-discutatul specific și, mai ales, relația dintre specificul național și specificul local. Pentru a continua cu consecvență formulările prilejuate de examinarea raporturilor dintre obiect și cadrul său, voi spune că, după opinia mea, definirea unui specific național în arhitectura românească contemporană nu poate fi decât rezultatul unei sinteze selective care să reflecte trăsăturile comune, pozitive, ale specificului local considerat pentru feluritele zone și așezări ale țării. Imi pare

așadar destul de evident faptul că nu toate componentele unui anume specific local sînt cuprinse în noțiunea de specific național și că ar fi o eroare ca particularități strict locale sau zonale să fie grefate arbitrar, acolo unde ele nu corespund tradiției efective. Mai rezultă de aici că singura cale valabilă de a orienta arhitectura noastră modernă spre exprimarea doritului specific național pornește de la cunoașterea și sublinierea valorilor caracteristice ale tradiției locale. Atitudinea explicită a arhitecților față de istorie (așa cum se manifestă ea în raport cu cadrul în care își plasează opera) se întregeste prin atitudinea implicată în însuși obiectul creației lor (supus și el, cum am arătat, unei filiații temporale purtătoare de înțeles).

Dar orice entitate arhitecturală participă la cronica prezentului, contribuie la înregistrarea durabilă a trebuințelor colectivității, a cerințelor ei spirituale, a forței economice și arsenalului tehnologic care o caracterizează, a structurii sociale, a crezului politic, a vieții culturale, a idealului estetic ș.a.m.d. Arhitectura este deci purtătoarea unui important mesaj adresat viitorului — și astfel se săvîrșește cea de-a treia întilnire, cea mai profundă poate, cu istoria. Prin această semnificație gravă, proiectanții se înfățișează spre a fi judecați nu numai contemporanilor, ci și generațiilor de miine, din partea cărora nu cred că trebuie să așteptăm prea multă disponibilitate pentru concesii.

Într-o asemenea întreită viziune, care leagă organic trecutul, prezentul și viitorul, cercetarea ultimelor decenii de împliniri ale edililor clujeni își întregeste tilcurile. Aș lăuda, de de la bun început, înțeleapta dispunere a cartierelor noi și a zonelor industriale care — deși complică problemele de circulație, fără însă a le face insolubile — are darul de a fi păstrat intacte remarcabilele trăsături arhitectural-urbanistice ale zonei centrale. Mă gândesc mai cu seamă la silueta caracteristică a vechii urbe, la ansamblul piețelor centrale, la centrul istoric atât de bogat în monumente în perimetrul cărui a binevenită prudență trebuie să limiteze intervențiile, evitînd accidentele ireparabile regretate acum de numeroase alte orașe. Aș mai elogia efortul depus spre o mai bună integrare în viața urbană a monumentelor istorice (direcție în care ar mai fi încă destule de făcut), ca și pentru amenajarea culoarului Someșului, a Cetățuiei, a altor trasee și puncte de interes major.

Privind totuși în perspectiva dezvoltării complexe a municipiului — care face iminentă prevederea unei înzestrări corespunzătoare — mă întreb dacă n-ar fi cumva utilă examinarea atentă a unor întîmplări mai recente, care par să sugereze o oarecare umbră în înțelepciunii de pînă acum. N-am să mă refer la exemplele mult discutate, cum sînt magazinul universal, sediul nou al institutului de proiectare, sau chiar biblioteca filialei locale a Academiei; pentru fiecare în parte se poate găsi o justificare și, luat izolat, ar trece în contul unui admisibil coeficient de eroare. Dar iată că un impozant șantier se ridică pe seama strandului și a *unicului parc* al orașului și zic: nu cumva clujenii se nedreptătesc prin asemenea exces de ospitalitate față de clienții viitorului hotel? Revăd o știută piațetă și tresar dezorientat. Descopăr și alte apariții simptomatice, iar bănuiala că întîmplările se leagă între ele îmi dă tîrcoale.

Se află în studiu un viitor centru civic al municipiului; se pregătește prin urmare o decizie cu implicații de mare amploare în evoluția personalității arhitectural-urbanistice a Clujului. Regăsirea sensului deplin al înțelepciunii îmi pare astăzi, mai mult ca oricînd, necesară.